

УДК: 347.51:323.266

М. КРАСНОСТУП, генеральний директор ТОВ
“Центр інформаційної безпеки”

Г. КРАСНОСТУП, *магістр права*,
НДЦ ПО Національної академії ДПС України

ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОШИРЕННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Анотація. У статті досліджено питання відповідальності за поширення недостовірної інформації в мережі Інтернет.

Відвідувач у бібліотеці:

*“Перепрошую, я бачу каталог книг, газет, журналів...
А де каталог Інтернету?” [1].*

Відповідно до частини другої статті 32 та частини другої статті 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Частиною другою статті 46 Закону України “Про інформацію” встановлено, що не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або іншу передбачену законодавством таємницю.

Всесвітня інформаційна мережа під назвою “Інтернет” стала одним із найбільш впливових засобів поширення інформації у ХХІ столітті і водночас місцем зберігання цієї інформації.

Сьогодні у світі виникла ситуація, коли об’єм інформації, що став доступним користувачам Інтернету лише за 5 років ХХІ століття, майже дорівнює усій інформації, з якою працювало людство у ХХ столітті. Темпи накопичення інформації в інформаційному просторі продовжують стрімко зростати. Це пов’язано з різким збільшенням кількості людей які отримують доступ до мережі Інтернет, розширенням методів та пристроїв, що забезпечують вказаний вище доступ тощо. Сьогодні вже тисячі газет, журналів, телерадіоорганізацій поширюють інформацію не тільки на аркушах паперу або в радіоефірі, але й в мережі Інтернет. Значна частина медіа-видань вже існує виключно в Інтернеті, тобто медіа-простір розширюється за допомогою мережі Інтернет. Частка таких видань у майбутньому буде стрімко зростати, тому що витрати на створення медіа-ресурсу набагато менші, якщо він створюється в мережі Інтернет, а потенційна аудиторія – набагато більша порівняно з іншими мас-медіа.

Мережа Інтернет зараз перебуває у справжньому інформаційному бумі, і, як будь-яка інша подія у житті планети, цей бум має як позитивні, так і негативні наслідки.

З одного боку – це зростання обсягу інформації, що стала доступною для обробки та використання користувачами Інтернету, та прискорення обміну цією інформацією на планеті стає базою для стрімкого розвитку технологій та підвищення свідомості громадян різних країн.

З іншого – всесвітня інформаційна мережа є місцем, де можуть анонімно спілкуватися

терористи, пропагуватися расова та релігійна ворожнеча, дитяча порнографія тощо. Інтернет став місцем, де з'являється багато недостовірної інформації (тобто інформації, що не відповідає дійсності), яка інколи створюється з метою дискредитації певних осіб та урядів, а інколи і країн в цілому, що може призвести до страшених наслідків у вигляді громадянських війн та військових конфліктів і, як наслідок, – до фізичної загибелі тисяч і тисяч людей.

Мережа Інтернет стала місцем розгортання інформаційних війн, що призводить до моральних, матеріальних, фінансових та людських втрат. Як зазначено в роботі С.П. Расторгуєва “Информационная война”: “Сьогодні вже немає ніякої різниці між реальними бойовими діями та інформаційними війнами, тому що наслідки цих подій однакові” [2].

Таким чином, ситуація, що складається у всесвітній інформаційній мережі та всесвітньому інформаційному просторі, як ніколи раніше потребує постійної уваги держави та її виконавчих органів. Теза “хто володіє інформацією, той володіє світом” стає актуальною як ніколи раніше.

Початковий опис проблеми був викладений у публікаціях ряду вітчизняних учених: В.А. Копилова, В.С. Цимбалюка та інших, і сьогодні можна стверджувати, що ця проблематика стала дуже актуальним напрямом наукових досліджень в Україні.

Мета статті – висвітлення кола суспільних відносин та засобів правового регулювання щодо відповідальності за поширення недостовірної інформації, отриманої з мережі Інтернет.

Усі питання, пов'язані з технологічним розвитком та інформаційним наповненням Інтернет, що потребують уваги держави можна умовно поділити на три напрями:

1. Розвиток інформаційного простору держави.

2. Захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу країни, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. Попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам країни.

3. Організаційно-правове забезпечення інформаційної діяльності на території країни.

Заходи щодо забезпечення пункту 1 здійснюються сьогодні Міністерством транспорту та зв'язку України.

Заходи щодо забезпечення пункту 2 сьогодні здійснюються Службою безпеки України. Відповідно до частини першої статті 2 Закону України “Про Службу безпеки України” на Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Для вирішення різноманітних питань, які виникають у правоохоронних органів, урядами багатьох країн створені для них різноманітні системи контролю інформації, що

циркулює у мережі Інтернет, як глобальні, так і локальні. Найвідоміші з них – це американська глобальна система інформаційного контролю “ECHELON” та російська система “СОРМ”. Слід зауважити, що система “ECHELON” контролює не тільки інформацію, що поширюється у мережі Інтернет, але й ту, що поширюється з використанням радіофіру взагалі (мобільний, телефонний, супутниковий, тропосферний та радіозв’язок тощо), а також практично увесь медіа-простір (газети, журнали, телебачення тощо) майже по всій земній кулі. Ця система контролюється Агентством національної безпеки США (NSA). Ознайомитися з інформацією про глобальну американську систему “ECHELON” можна по URL: <http://www.itc.ua/article.phtml?ID=3096>.

У США з урахуванням глобального росту терористичної загрози створено єдиний оперативний центр (JOI) Національного агентства розвідки геопростору (NGA, колись – NIMA, National Imagery and Mapping agency). Новий центр покликаний забезпечити більш повну інтеграцію всіх розвідувальних даних, отриманих найрізноманітнішими типами сенсорів. В JOI будуть використовуватися всі напрацювання NGA для збору, обробки й аналізу даних. Крім того, центр дозволить використати дані американської служби NSG для виконання спільних досліджень і забезпечення потреб безпеки США [3].

Ознайомитися з інформацією про російську систему “СОРМ”, яка контролюється ФСБ Росії, можливо по URL: <http://www.libertarium.ru/libertarium/sorm>.

Але створення подібних систем також має як позитивні, так і негативні наслідки, детальний аналіз яких містить стаття під назвою “Специальные разведывательные технологии США” з якою можна ознайомитися по URL: <http://www.bezpeka.com/ru/lib/sec/intell/art521.html>.

Стосовно заходів щодо забезпечення пункту 3, то слід зауважити, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 р. № 263 “Деякі питання поліпшення організації законопроектної діяльності” з 1 січня 2006 р. на Міністерство юстиції України згідно з Указом Президента України від 26.11.2003 р. № 1348 “Про поліпшення організації законопроектної діяльності” покладено функції головного розробника всіх проектів законів.

В Україні постало питання щодо можливості контролю на законодавчому рівні за достовірністю інформації, яка розміщена у мережі Інтернет на сайтах (сторінках), що є власністю фізичних або юридичних осіб.

Іншими словами, слід відповісти на питання – чи можливо, а якщо можливо – то як на законодавчому рівні врегулювати суспільні відносини щодо контролю за достовірністю інформації, що поширюється мережею Інтернет та в подальшому використовується іншими засобами масової інформації, які належать до так званого медіа простору, тобто газетами, журналами, теле-, радіоканалами тощо?

З метою вирішення згаданої проблеми слід знайти відповідь на низку питань, а саме:

- Що таке мережа Інтернет?
 - Чи можливо сьогодні в Україні з її матеріальними, технічними та фінансовими ресурсами створити систему контролю змісту інформації в мережі Інтернет?
 - Яку відповідальність несе провайдер доступу до мережі Інтернет?
 - Хто може відповідати за достовірність інформації, що поширюється в Інтернеті?
- Спробуємо відповісти.

Легальне визначення Інтернету встановлюється абзацом п'ятнадцятим статті 1 Закону України “Про телекомунікації”. Інтернет – всесвітня інформаційна система

загального доступу, яка логічно пов'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами.

Для тих, хто не зовсім розуміє наведене визначення, зазначимо, що для отримання доступу в мережу Інтернет можливо використання супутникового зв'язку, телефонних ліній, мобільних телефонів, виділених ліній, радіостанцій тощо. Інформація, яку поширюють в мережі Інтернет, не має державних кордонів, тобто її розміщення можливо на серверах (комп'ютерах, веб-сайтах), фізично розміщених у будь-якій країні світу. І коли громадянин України отримує інформаційні матеріали з Інтернету, він не замислюється над тим, що фізично вони можуть бути розміщені на сервері, наприклад, в Зімбабве.

Таким чином, Інтернет – це інформаційний простір, який не має чітких державних кордонів, тобто зареєстрований інформаційний ресурс резидента України може знаходитися на сервері, що орендується на території США.

Висновок – для того щоб контролювати зміст інформації в мережі Інтернет, потрібно створення не локальної, в кордонах України, а глобальної системи перехоплення інформації, аналогічної американській системі “ECHELON”.

Слід підкреслити, що сьогодні в Україні *не існує жодного нормативно-правового акта* яким визначені такі поняття, як “Інтернет”, “Інтернет-ресурси”, *що відповідають реаліям сьогодення*.

Спробуємо розв'язати згадану проблему за допомогою моделі юридичної відповідальності, коли на провайдерів буде покладено обов'язок відповідати за достовірність інформації поширеної (розповсюдженої, наведеної) в мережі Інтернет. І це тільки за умови, що провайдер розташований на території України і діє в межах законодавства України (хоча сьогодні можливо підключення користувача до провайдерів інших країн).

Відповідно до частини четвертої статті 38 цього ж Закону провайдери телекомунікацій діють у сфері телекомунікацій на підставі договору з оператором телекомунікацій – резидентом України та копії ліцензії цього оператора на відповідний вид діяльності у випадках, передбачених законом.

Згідно з пунктом 1 частини другої статті 63 цього ж Закону однією із умов надання телекомунікаційних послуг є укладення договору між оператором, провайдером телекомунікацій і споживачем телекомунікаційних послуг відповідно до основних вимог до договору про надання телекомунікаційних послуг, установлених Національною комісією з питань регулювання зв'язку.

Слід зауважити, що за станом на 16 серпня 2005 року вимоги до договору про надання телекомунікаційних послуг Національною комісією з питань регулювання зв'язку не встановлені. Слід також зауважити, що частиною третьою статті 16 Цивільного кодексу України встановлено, що суд може захистити цивільне право або інтерес в інший спосіб, що встановлений договором або законом.

Частинною другою статті 27 Закону України “Про телекомунікації” встановлено, що право власності та право на технічне обслуговування і експлуатацію телекомунікаційних мереж може належати будь-якій фізичній особі – суб'єкту підприємницької діяльності або юридичній особі, які є резидентами України, незалежно від форм власності.

Враховуючи наведене, оскільки доведення телекомунікаційних послуг через телекомунікації до споживача здійснюється на договірній основі, саме в ньому пропонуємо встановити обов'язок провайдера з'ясувати повну інформацію щодо сторони за договором та перевіряти достовірність цієї інформації.

На цьому етапі дослідження проблеми постає логічне питання: а яким чином провайдер буде забезпечувати достовірність інформації щодо споживача (найменування, юридичної адреси, банківських реквізитів, достовірності печатки тощо) та змісту відомостей, які той поширює Інтернетом?

Зауважимо, що господарський договір укладається провайдером з користувачем на підставі документів, що надає споживач. Але провайдер не є оперативним підрозділом, який відповідно до частини першої статті 5 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” має право здійснювати оперативно-розшукову діяльність (систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів). Крім того, сьогодні неможливо контролювати резидентів України та нерезидентів України, що знаходяться на території держави та поширюють інформацію в мережі Інтернет.

На цьому етапі дослідження слід зупинити увагу на практиці регулювання згаданих суспільних відносин в інших країнах. Так, в законодавстві США у сфері Інтернету діють два основних акти – прийнятий у 1996 році Закон про телекомунікації (“Telecommunication Act of 1996”, що є доповненням до федерального Закону “Communications Act of 1934” у вигляді нового параграфу 230 “Охорона особистого блокування і захист від образливих матеріалів”) і норми, що стосуються регулювання змісту Інтернет-ресурсів. Зазначені норми визначають, що ані провайдер, ані користувач інтерактивної комп’ютерної послуги не несуть відповідальності за зміст інформації, що публікується іншим провайдером, а також, що провайдер звільняється від відповідальності за дії з обмеження доступу до інформації, що розцінюється як образлива, недостовірна та що пропагує насильство та ін., а також дії з поширення засобів, призначених для здійснення цих дій [4, – С. 106].

Важливим прецедентом в іноземному законодавстві, що регулює відносини у сфері Інтернету, є німецький Закон від 1 серпня 1997 року “Про інформаційні та комунікаційні послуги”. На відміну від американського підходу, німецькі законодавці покладають на провайдерів послуг відповідальність за зміст інформації трафіка, наданого третьою особою, якщо вони інформовані про цей зміст і блокування його є технічно можливим й обґрунтованим. Тут в імперативній нормі провайдеріві пропонується обов’язок із блокування “незаконної” інформації. Він також покладає на провайдера послуг відповідальність за зміст власної інформації, яку вони надають користувачам. Провайдер звільняється від відповідальності за зміст поширеної в мережі інформації у разі, якщо він забезпечує тільки доступ до неї [4, – С. 108].

Найважливішого значення сьогодні набуває робота з формування актів міжнародного законодавства, тому що на цьому рівні необхідно регулювати основну групу відносин, які виникають у віртуальному середовищі Інтернету, що не має географічних кордонів [5, – С. 250].

Слід підкреслити, що спроба контролювати достовірність інформації державними органами шляхом втручання в творчу діяльність журналістів може кваліфікуватися як цензура, а відповідно до статті 15 Конституції України цензура заборонена.

Постає логічне питання, а що слід зробити для того, щоб фізична або юридична особа не мала можливості поширювати інформацію в мережі Інтернет?

Відповідь одна – позбавити цю особу телефонного та мобільного зв’язку, комп’ютера, заборонити відвідувати Інтернет-кафе та інше.

Цікавим є те, що сьогодні можливо поширювати інформацію в мережі Інтернет таким чином, що не буде технічної можливості встановити цю особу, навіть за наявності такої глобальної системи перехоплення інформації, як “ECHELON”. Це можна

прослідкувати на прикладі пошуку правоохоронними органами США терористів, належних до “Аль-Каїди”, які постійно публікують в мережі Інтернет свої звернення до світової спільноти та погрози уряду США.

Уявімо ситуацію, коли у мережі Інтернет поширюється будь-яка інформація, яка дискредитує особу або навіть державну владу, і потім цю інформацію використовують друковані мас-медіа, телебачення та радіомовлення з посиланням на мережу Інтернет як джерело інформації. Важливим є те, що ці дві різні операції можуть робити одні й ті самі особи.

А коли ми бачимо, що не існує можливості контролювати розповсюдження інформації та її достовірність у мережі Інтернет, спадає на думку інший шлях щодо врегулювання проблеми.

Наведемо ще один приклад. Існує особа, що може бути як резидентом, так і нерезидентом України, яка за вигаданим комп’ютерним ім’ям (ніком) створює на сервері, що знаходиться на території іншої держави так званій Інтернет-ресурс (веб-сторінку, форум тощо), де публікує будь-що: підробне (змонтване за допомогою спеціальних комп’ютерних програм) фото перших осіб держави, видатних діячів культури та спорту в обставинах, що компрометують їх честь та гідність, або аналогічні аудіо матеріали. Далі ці матеріали можуть публікуватися в друкованих засобах масової інформації, транслюватися телебаченням з посиланням на Інтернет.

Постає питання: хто має нести відповідальність за такі дії, а саме – за поширення недостовірної інформації, отриманої в мережі Інтернет?

Відповідь: всі, хто поширює згадану інформацію.

Як можна зупинити поширення згаданої недостовірної інформації?

Відповідь: Для газет, радіо та телебачення України – тільки через суд з усіма подальшими наслідками.

Якщо сайт, який поширює недостовірну інформацію, знаходиться на сервері іншої країни, тоді можна вчинити спробу написати листа провайдеру-резиденту іншої країни, в якій знаходиться сайт, з проханням закрити цей сайт, або звернутись до правоохоронних органів цієї країни з аналогічним проханням. І можна не сумніватись, що нам нададуть відповідь, що це буде зроблено одразу після отримання рішення суду стосовно особи, яка порушила Закон (поширення недостовірної інформації).

Сьогодні багато хто вважає, що достовірність інформації, що поширюється в мережі Інтернет, має контролюватися Службою безпеки України. Але слід враховувати і те, що до завдань зазначеного органу не належить забезпечення контролю за достовірністю інформації, у тому числі тієї, що поширюється в мережі Інтернет.

Підсумовуючи наведене вище, можна дійти тільки одного висновку: вирішення питання можливе тільки за умови внесення змін до законів, що мають стосуватись відповідальності “за неперевірку достовірності інформації”.

Так, частиною другою статті 302 Цивільного кодексу України встановлено, що фізична особа, яка поширює інформацію, зобов’язана переконатися в її достовірності.

За визначенням, наведеним Великою Радянською Енциклопедією, достовірністю є вірне відображення об’єктивної дійсності у свідомості людини [6, – С. 383].

Виняток із загального правила встановлюється частиною третьою цієї ж статті Кодексу, згідно з якою вважається, що інформація, яка подається посадовою, службовою особою при виконанні нею своїх службових обов’язків, а також інформація, яка міститься в офіційних джерелах (звіти, стенограми, повідомлення засобів масової інформації, засновниками яких є відповідні державні органи або органи місцевого

самоврядування), є достовірною. Фізична особа, яка поширює таку інформацію, не зобов'язана перевіряти її достовірність і не несе відповідальність в разі її спростування.

Згідно з частиною четвертою статті 277 Цивільного кодексу України спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка її поширила.

Частиною шостою цієї ж статті Кодексу встановлено, що фізична особа, особисті немайнові права якої порушено у друкованих або інших засобах масової інформації, має право на спростування недостовірної інформації у тому ж засобі масової інформації в порядку, встановленому законом.

Висновки та перспективи подальшого розвитку наряду

На практиці людина повинна довести істинність, тобто дійсність і міць, поцейбічність свого мислення [7, – С.148].

Таким чином, вирішення проблеми поширення засобами масової інформації недостовірних відомостей, отриманих за допомогою мережі Інтернет, вбачається в приведенні у відповідність до Цивільного кодексу України законів України, якими регулюються суспільні відносини щодо поширення інформації.

Так, слід внести зміни до частини другої статті 41 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”, згідно з якою порушенням законодавства України про друковані засоби масової інформації є, зокрема, поширення інформації, отриманої в мережі Інтернет, без попередньої перевірки її достовірності.

З урахуванням наведеного, слід внести відповідні зміни і до статті 42 цього ж Закону, якою встановлено умови звільнення від відповідальності редакції та журналіста.

Аналогічних змін потребує стаття 46 Закону України “Про телебачення і радіомовлення”. Певних змін потребує і Закон України “Про інформацію”, зокрема, стаття 45¹.

Разом з цим, слід зауважити, що Україна сьогодні потребує розробки та впровадження нових законодавчих актів, пов'язаних з перспективами вступу України до СОТ та ЄС та перспективами роботи медіа-структур України в медіа-просторі єдиної Європи.

Крім того, дуже актуальною є розробка та впровадження нових законодавчих актів, спрямованих на врегулювання статусу суб'єктів інформаційних відносин у мережі Інтернет та встановлення підстав їх відповідальності.

Як показує життя та стверджують провідні міжнародні експерти у галузі інформаційних технологій, ХХІ століття – це століття інтелектуальної власності та інформаційних технологій. Саме тому є необхідним включення питання про ІТ-розвиток України в п'ятірку головних пріоритетних напрямів державної політики. Тільки за таких умов можна буде створювати “український інтелектуальний ринок високих технологій”.

Використана література

1. <http://www.studzona.com/prikol/77.html>.
2. С.П. Расторгуев Информационная война. – М.: Радио и связь, 1998.
3. Інтернет-форум “Технології розвідки для бізнесу”. <http://www.it2b-forum.ru/index.php?showtopic=451>.
4. Брыжко В. е-будущее и информационное право / [В. Брыжко, А.Орехов и др.] ; под ред. Р.Калюжного и Н.Швеца. – К.: “Интеграл”, 2002. – 264 с.
5. Копылов В.А. Информационное право: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2003. – 512 с.
6. Большая Советская Энциклопедия / Под ред. Б.А. Введенского, 2-е изд., Т.5, 1952.
7. Маркс К. и Энгельс Ф. Избранные произведения, Т.2, 1949.

